

3 ПАЭМЫ «ПЕСНЯ ВАЙНЫ»

1914—1915

1

Сагнаны пад зброю мільёны
Знябытых, гаротных людзей;
Імчацца на фронт эшалоны,
Імчацца і ўночы і ўдзень.

У чорную нетру грукочуць
Адзін за адным наўздагон,
Гараць вераснёвыя ночы,
У неба шыбае агонь.

Узбурана мора людское,
Разгневаным штормам гудзе...
Па рэйках адляскваюць колы,
Утома ў чыгуннай хадзе.

Закураны дымам вагоны
І пылам дарожным густым;
Ў імкліва-шалёным разгоне
Вахтуюць, мінаюць масты.

Ў прасторы яны прашумелі,
Бы ветры з віхрамі ў жыцці
На захад, на фронт ачумелы,
Вайна эшалоны імчыць.

Платформы, гарматныя жэрлы,
Салдаты, запасу байцы...
У сэрцы ўціваюцца церні,
Уцехі ў жыцці не знайсці.

Залюднены залы вакзалаў
І станцыі воўчых сцяжын.
Натоўпы ахоплены жалем,
І гора за імі бяжыць.

2

Гарматны гром кругом,
Дрыжыць душа зямлі.
Гранатны бой-агонь
Акопнікі ўзнялі.

Калоны йдуць, ідуць...
Куды і што сустрэць?
З гарматаў залпы б'юць,
Нясуць салдатам смерць.

Гарачаю крывёй
Заліт абшар зямлі.
Пуцінаю кривою
Сюды на смерць прыйшлі.

У зараве прастор,
Планета ўся гарыць.
Ідзе за строем строй
Адхонамі гары.

Чыйго юнацтва цвет
Не скошан і не звяў?
Здаецца, ўвесь сусвет
Да помсты кліч узяў.

Вунь чорны слуп-маяк,
Там тысячы сыноў,
Там тысячы ваяк
Заснулі вечным сном.

У хмарах звіліся маланкі намітусь,
 Яснасцю дзікай асвечаны дні.
 Бура-навала над возерам Свіцязь,—
 Хвалі глытаюць маланак агні,
 Хвалі змываюць пакорнасць і літасць.

Выюць вятры на пагібель людскую,
 Рэхам скуголіць суцемень дуброў.
 Выйшаў з дубровы у пору такую
 Полк Азіяцкі ў атаку, у бой...
 Пояць крывёю зямельку сырую.

Слова ратунку і слёзы нядолі
 Ловіць у невад пакуты рыбак.
 Рвецца на частачкі сэрца ад болю:
 Гоняць сялян, як бяздомных сабак,
 Гоняць у бежанцы ў чыстае поле.

Стрэхі іх пушчаны з полымем, дымам.
 З імі йдзе постаць чумазаў чумы;
 Слёзы крываваыя льюцца пад тынам,
 Вечар жалобны у кожнай сям'і,
 Слёзы крываваыя падаюць, стынуць.

Зоры не свецяць, а ў распачы ныюць.
 Дзеці губляюць матуляў сваіх.
 Людзі на ўзрэччы нябожчыкаў мыюць.
 Робяць падушкі з лістоў ім сухіх.
 Голасам немым сабакі ў сіль выюць.

Жаліць жах вусны вужакай куслівай;
 Валяцца, падаюць цені людзей.
 Поўзаюць сцежкамі гадзіны, сліўні;
 У чорным адзенні сланяецца дзень;
 Дух чалавечы змарыўся, бяссільны.

Грае музыка, заходзяцца гуслі,
 Плачуць акорды парванай струны.
 Нехта лісты па дарозе цярусіць,

Нехта галосіць ля чорнай труны,—
Гэта сыны удавы Беларусі.

Ночка у полі іх крэпам прыкрые;
З чыстай крыніцы нап'юцца вады.
Сцежкі жыццё за курганамі крывіць,—
Той жа над імі удушлівы дым.
Плача на свежым кургане Марыя.

4

Мая прыгожая! Не ведаю адкуль ты, хто такая?
У першы раз красуню дзіўную такую спатыкаю.

У тваіх вачах затоена трагедыя людскога гора;
Здаецца мне, што з хвалямі валос тваіх вятры
гавораць.

Табе паэта юны на прадвесні зложыць песню песень,
І словы-сокалы ўзаўюцца аж да зораў паднябесся.

Музыкі ўчуюць іх, і смутак струн уцехаю зальецца,
І славіць будуць ўсе імя тваё праз цэлыя сталецці.

Паэты, ліры гучныя свае на новы лад настройце!
Нявесту славіць песняй будзем перад ясным ў небе
сонцам.

Ідзе нявеста з поля ў горад, хцівым бляскам скрозь
заліты,
Ідзе у зморы, спачывае ў ночы на каменных плітах.

Ідзе адна пуцінай збітай, торнай да святла,
да шчасця;
Яна у росквіце красы, у росквіце свайго юнацтва.

Вятры ўзняліся зноў, і хіляцца дубы старыя;
Я першы слаўлю імя й называю вам яго — Марыя.

Нядоля ўсім голавы гне,
Нядоля вандруе па краі.
Звярына-раз'яраны гнеў
Людскую душу раздзірае.

У цемень працятай імглы
Ўглядаецца змораны горад,
На твары маршчыны ляглі,
Ў маршчынах знябытае гора.

Праходзяць туды і сюды,
Натоўпы направа, налева.
Казармы, астрогі, суды,
І вецер загады расклеіў.

У змроку імчыцца аўто
Да штабу Заходняга фронту.
Пакетаў вялізаны стос
Прыслалі з пазіцыі ротным.

«Разбіты... наголаў... зусім...
Не маем ніводнай калоны...
Зусім засталіся без сіл,
Рэзервы пяхоты ў палоне...

А мы адыходзім на ўсход,
Ахоплены страхам панічным.
Германцаў жалезны паход
Дывізіі цэлыя нішчыць».

«Сакрэтныя справы складаць,
Трывожныя ночы насталі!»
Бязногіх, бязрукіх салдат
Развозяць двухколкі ў шпіталі.

Цярпенні, пакуты і боль,
Ў канвульсіі сын чалавечы.
«Бязлітасны, жудасны бой...
За грэх за які я скалечан?

Сціскае халодная смерць,
Уздых аддаю развітальны.
У братняй магіле мне тлець
На плошчы пад зван кафедральны».

Па вуліцах цёмных, глухіх
Ідуць беспрытульныя цені;
Цяплом не сагрэюць тут іх
Цагляныя зябкія сцены.

Сягоння ў рыштках, каля крам,
Пасцэле ім ночка пасцелі.
Парваны радняны лахман
Прыкрые сцінелыя целы.

Назаўтра ўстануць чуць свет
І рукі працягнуць за хлебам.
На памяць пакінуць свой след
Унукам пад небам ганебным.

Душу прабірае мароз,
І сэрцы азябіць, застудзіць.
Радзіма, усюды і скрозь
Вандруюць панурыя людзі.

Пакутна і цяжка цярпець,
Баляць незагойныя раны.
Пужае штораціцы смерць,
Вылазіць з-пад чорнае брамы.

6

Жалобныя росы апаўшы ліст росяць;
Ажоўкляя восень, плаксівая восень.

Журботныя ветры спяваюць журліва;
Начуе ў даліне палёт жураўліны.

Худыя таполі маячаць у змроку;
На вуліцы люднай таемныя крокі.

Дакорныя вочы ў пакутных абрысах,
На твары смуглявым гаротныя рысы.

Марыя, Марыя на жорсткай панелі;
Нямеюць суставы, і млеюць калені.

Сэрцам Марыі ніяк не сагрэцца,—
З роднымі хоча й не можа сустрэцца.

Ніхто не атуліць матулінай ласкай;
Ўсміхнуцца часамі асеннія краскі:

Бялюткія астры, чырвоныя ружы,
Якіх не асілілі золкія сцюжы.

І сёння васьмь выйшла з асеннім букетам.
Ёй шлях асвятляюць успыхі ракетаў.

Радзеюць натоўпы на вуліцы золкай.
Вязуць ізноў раненых спешна ў двухколках.

«Як многа, як многа! Якая іх веліч!»
Букет свой Марыя сціскае абэруч.

Ляжаў у апошняй двухколачнай скрыні
У грудзі паранены Юры Іскрыніч.

Здалася яму яго ранаю ружа,—
Ён вочы зажмурыў, слабы і нядужы.

Балючая слодыч душу ап'яніла,
Рука у бяссілли павісла на біла.

7

І год пятнаццаты вайны не спыніць.
Далей ужо раскажа вам Іскрыніч.

Шпіталь, санітары і сёстры,
З ланцэтамі доктар-хірург.

Асколкаў шмат дробных і вострых
Дасталі з патрушчаных рук.

Глядзяць, разглядаюць уважна,
Ківаюць галовамі ў такт;
Асколкі рукамі ўсё важаць
І робяць спагадлівы знак.

Ідуць да мяне усім скопам
І рану ўскрываюць маю;
Тут я ўспамінаю акопы
І голаў на грудзі хілю.

Як дзіка у гэтай палаце:
Цярпенні, пакуты людзей.
Душу маю чым мне залатаць
У гэты скрываўлены дзень?

Здаецца, і сонца патухла,
І дзень ледзяніцца ў імгле.
Салдаты без хлеба апухлі,
Народ абяднеў, агалеў.

Пайшоў жабракамі па свеце,
Магілы жабрачыя скрозь.
І ў ночы нам зоры не свецяць,
І сыплюцца слёзы з бяроз.

Я вынес цяжкія настроі
З крывавых акупных далін.
Скалечылі, вывелі з строю,
Жыццё ні за што аддалі.

Сышліся народы імперый
Ў сваёй прадсмяротнай вясне.
Як цяжка не верыць і верыць,
Што сонца засвеціць ясней.

Імкліва глядзела вачыма,
На сэрцы, ў душы неспакой...

Што гэта была за дзяўчына?
Прыгожай не бачыў такой!

На твары гаротныя рысы
'Шчэ больш адцянялі красу.
О, зорка мая, усміхніся!
Развееш салдацкі мой сум.

Крыху ачуняю як толькі,
На вуліцу тую пайду.
Засвецяць над горадам зоркі,
Тваю разгадаю хаду.

Здалёк падзіўлюся на строі,
У вочы маўкліва зірну.
Душу усхваляюць настроі,
Бы ветры вясной ярыну.

Ёй песню, я ведаю добра,
Складу не адну да відна.
Мне блізкаю нейкай і роднай
Яна ўсяго толькі адна.

Імя дарагое — Марыя
Пачуў, калі везлі ў шпіталь.
Сады і бульвары сырыя
Шумелі ў асеннюю даль.

8

Туман над полем пыліць,
Вятры разносяць гар.
Над шляхам плойма пылу,
Бы шэрань сыпкіх хмар.

У тры рады павозкі,
На сотні вёрст абоз:
Дубовых спіцаў лёскат,
І звяк старых атос.

Гнядое ржанне коней,
Падкоў адцоклы лязг.
Куды і хто іх гоніць?
Кастроў мігае бляск.

Абапал рэчкі шустрой
Прыстанішча-начлег;
Глядзяцца зоркі ў люстра
З сваіх блакітных стрэх.

Знябытых адпачынак,
А колькі бегатні.
Мая, мая Айчына,
Ў жалобе ночы, дні!

Палаюць на іх шчоках
Агні... агні... агні...
Па цвёрдай грудзе цокат
Казацкае ганні.

З-пад пунь нясуць салому,
Трашчаць сяліб платы.
Усюды трушчаць, ломяць
Пад словы калатні.

«З агнём пайшло ўсё наша,
Няхай ідзе й другіх.
Мы ўсе ў магілы ляжам,
Замкнём жыцця кругі.

Мы сёння — людзі гневу
І шлём цару праклён.
Збіраем слёзы ў жмені
Сваіх пакутных дзён.

Скарынку хлеба просім,
Як не... то й так бяром.
Ў душы і сэрцы восень,
Журба між хмурых броў.

Мы сталі жабракамі,
Нас гоняць, як сабак,
У торбу дораць камень,
У ім — спагады знак.

Страшныя дні выгнання
Вядуць у край чужы.
У раскопаным кургане
Жыццё дзяцей ляжыць.

Вайна, вайна ліхая
Са свету нас звядзе.
Краіну хто адхаіць
У гэтакай бядзе?

Наўкол вачыма гляньце:
Наш дом датла згарэў,
Краіну вораг гвалціць,
А жонак смерць бярэ».

9

Лясы, прыміце да сябе мяне,
Хачу забыцца, адпачыць душой.
Мо' сціхне раны боль і сум міне?
Ішоў, падковы шчасця не знайшоў.

Дазвольце сесці на апаленым карчы.
Што бачу я, што бачыў ідучы?!

Прастор убор зялёны свой знасіў,
Зімы і восені марозны стык.
Са свістам розгі рассякаюць сіль,
Вятры паабшчыпалі з дрэў лісты.

Каровы беспрытульныя равуць,
На межах згорбленых быльнэг ірвуць.

А коней капыты капыцяць рунь,—
Вярнулася дзікунская пара.

Хвасты звіняць у сотні струн,
Музыка-сівер жаласна зайграў.

Даўно, даўно не чуў такой ігры,
Ўхапіцца я хачу за хвалі грыў.

Ўхапіцца і ў бяспамяцці гукнуць:
Імчы, гарачы, жвавы мой Пегас,
Імчы к разбітаму акну!
Настаў, прыйшоў да нас жахлівы час.

Жыве на поплаве сям'я, радня,
Накрыўшы туманом жалобны стол.
Гараць грамніцы ноч усю да дня,
Капае брат сястры азглелы дол.

У гэты год, закляты і ліхі,
Каму у радасці смяяцца, жыць?
Скапаны на магілы ўсе шляхі,
Усюды, скрозь панурья крыжы.

Пад імі кленчаць зоры і вятры,
Пад імі кленчыць выгнаны народ.
Спяваюць ранкам рэквіем віхры:
«Бяслаўна гіне чалавечы род...»

Паэтам цяжка быць у час такі:
Душа заходзіцца ад горкіх слоў.
Калі гарматамі грымяць вякі,
Не ўскінуць песні дымавых заслон.

10

Не ведала Зямля
Яшчэ такое гераіні.
Дзе ты, дзе ты, мая
Краса юнацкая — Марыя?

І дзень і ноч усю
Цябе я клічу песняй.
Тваіх вачэй красу
Мне зоры ясныя прынеслі.

— Песня песень

Ты не мадона — Марыя,
Граю табе я на ліры.

Сэрцам сагрэтыя словы
Ў тонах музычнай асновы.

Ўслухайся, ўслухайся толькі,
Шчырасці сэрца ў іх колькі!

Ранкам і вечарам сінім
Першая ты між усімі.

Рукі к табе прасціраю,—
Хочу зямнога я раю.

Тут прыгажосць і турботы,
Ўзлёты людскія ў ясноты.

Ўсё падарыць ты у моцы;
Гэткія бровы, а вочы!..

Зналі паэты прыгожых,
Славіў па-свойму іх кожны.

Кожны ў святым захапленні
Слаў свае песні-маленні.

Сёння такім я шчасліўцам,—
Буду спяваць, не маліцца.

Песня мая не загіне,
Жыцьме у радасным гімне.

Ў сэрцы не сіверыць вецер,
Сонца і зоры ў ім свецяць.

Песню яны акрылілі,
Сэрца і сонца — Марыі!

Заўтра канчаецца месяц —
Тэрмін пабыўкі і песень.

Хрусне пад крокамі крэмень,
Ў плечы урэжацца рэмень.

Звіснуць патроны на грудзі,
Вецер на раны пастудзіць.

Пояс абвесаць гранаты,
Будзе таварышам ратнік.

Ноччу не сцішацца шумы,
Пойдзем ў атаку страшную.

Новы, мой добры таварыш,
Што мне тады ты параіш?

Пэўна не зможаш даць рады,—
Будуць ірвацца снарады.

Выплыве змораны месяц
Нашыя сэрцы уцешыць.

Нізка я, нізка схілюся
Роднай сваёй Беларусі.

1927—1928 гг.